

دارالفنون

ادبیات فارسی و کلیات ادبیات

فلسفه، اجتماعیات، تاریخ، جغرافیا، ادبیات

ایک آبدہ بر نشر اولتور

مندرجات :

- اسلام اجتماعیات [از میرلی اسماعیل حق]
 آناتولیدہ اسلامیت [پروفیسور فرانتس ہاینر]
 صنعت و متافیزیک [اسماعیل حق]

کتابیات و مجموعہ

نجیب عامر
 ۰۲۰
 ۰۸۰

ابن مہنا لغت
 اجتماعیاتہ دائر اثر
 مجموعہ

شہزادہ ہاشمی : اوقاف اسلامیہ مطبعہ سی

۱۳۳۸-۱۹۲۲

کتابیات

مہیۃ الانسان و مہیۃ اللسان

یاخود

مؤلفی :

ابن مہنا لغتی

طبعی .

السید جمال الدین بن المہنا

استانیول مطبعۂ عامرہ

۱۳۴۰

برخیلی زماندن بری چیقہ سنی بکلہ دیکمز شو کتاب غبور طابعی کایسلی معلم رفعت افندیکنک معارف و روانہ دلالیله ألمزہ دکدی ، کندیلرینہ پشین تشکرلر ایدرز .

لسان تاریخی ایچون اسکی اغت کتابلرینک نہ مهم بر وثیقہ اولدینی معلومدر ، فقط بردیلاک لغت و حرفی ایلاک اوکجه یابانجی ملتیر طرفندن طویلانور و یازیلیر . بوده او ملتک جهان تاریخنده مهم برعامل کسيلمہ سی کبی بر حادثہ نک محصولی اولور .

بزم بیلدیکمزہ کورہ ایلاک تورک لغتی یازان محمود کاشغری ہرنہ قدر تورک صویندن ایسہدہ عرب واسلام حرثی تمامیلہ سینیرمش ، بنسہ مش بر مسلمان اولمشدر . اوکوزل ، قوجہ مان اثرینی یازدیران سائق ایسہ عباسیہ خلیفہ سنی برطاقم تورہ دیلردن قورتاروب حمایہ سنہ آلان سلجوقی طغرل بک ایلاہ اوغول و طوروننک جهانشمول حرکتلریدر .

محمود کاشغری « بنی افراسیاب » خاقانلری یعنی « ایلاک خان » لر ایلندہ قونوش-ولان « قانقلی-قارلوق » لہجہ سنی ، یعنی بزم فنی قناعتمزہ کورہ شرق تورکجہ سنی اساس طوتمش ، فقط بوتون لہجہ لری دہ کوزندن قاجیرمامشدی .

کاشغری محموددن صوکرہ « کتاب الادراہ فی لسان الاترک » ی یازان اندلسلی ابو حیان ایسہ ملک انطاہر بیبرس = بای پارس ، قلاوون کبی سلاحلریلہ اسلامی حمایہ ایدن تورک قهرمانلرینک تورکلیکی غریبہ پارلامہ لرینہ مجلوب اولمشدی .

عجبا شوتدقیق ایتکدہ اولدیغمز اثرک مؤثری کیمدر ؟ مؤلفی نرہدہ ونہ زمان یاشامشددر ؟ علی امیری افندی کتابک طابعنہ : ابن مہنا « عمدۃ الطالب فی انساب آل طالب » مؤلفیدر ؛ دیمشدر ؛ بوذاتک ۸۲۸ دہ کرماندہ وفات ایتدیکی نظردقته آلیرایسہ علی امیری افندیکنک - عقولرینہ مغروراً - خطا ایتدکلرینہ حکم ایدیلہ بیلیر .

بوکتابی ایلاک اوکجه کوروب پترسبورغده طبع ایتدیرن میلیورانسکی یازدینی اوزون مقدمہ دہدہ .

« کتابک حین طبعنده بش نسخه سی منظوم اولدی . اوچی اوقس-فورد ده کی « بودلیان » کتبخانه سنده ، بریسی براین ده کی قرال کتبخانه سنده ، بریسی ده پارس ده ملی کتبخانه ده در . بونلردن اک مکملی بودلیان کتبخانه سنده بولنان اوچ نسخه دن بریسی در ... بونسخه لک هیج بریسنده تاریخ یوقدر ایچلرندن بریسی اساس ایمش ده دیکرلری آندن استنساخ ایدلمشه بدزه یور ایدی . اک اسکی نسخه بی مستشرق همشهریلرمدن بر قاچ ذاته کوستردم ، بر قاچی بدنجی عصر هجریده ، بر ایکسی طقوزنجی عصر هجریده یازلمش اولدیغنه ذاهب اولدیلر . »

دها بر آرز آشاغیده ملیورانسکی :

« اثرده مؤلفک اسمی نه زمان ونرده تالیف ایدلیکی یازلمدیغندن بو نقطه لر مجهول قالیور . شوقدر وارکه « ایلخانیه » دولتی زمانده حکمفرما اولدقلری مملکتلر ایرانیلر آراسنده عربی ، موغول عسکرلری آراسنده موغولچه ، سیاسی ، اداری ، علمی بوتون وظائف مهمه بالضروره کندیلرینه تودیع ایدلمش اولان تورکلر آراسنده نورکجه سویلنمکده اولدینی وحقی یرلیغلر بیلله هپ تورکجه یازلمش تاریخی ثابت بولندیغنه نظراً اثر مذکورک اون اوچنجی عصر میلادک نهایتنده ... تالیف ایدلمشدر دینیله بیلیر . »

ملیورانسکینک شو افاده سی تمامیله دوغریدر ؛ بدنجی هجری عصر نهایتلرنده وسکزنجینک ابتدالرنده ایرانده ایلخانیلرک نفوذ وشوکتی فوق العاده بر درجه یه چیقمش ایدی . ابوسعید بهادرخانک ۷۳۶ تاریخنده وفاتی ایله ده موغوللق همان سونی ویرمشدی . ایشته ابوسعیدک وفاتندن صوکره اسلام مملکتلرنده موغولچه نک برقیمتی قالمدیغندن بودیل ایله اوغراشمق زائد اولور ایدی . موزه هابون مدیر محترمی خلیل بک افندی واسطه سیله موزه کتبخانه سنه مال ایدیلن نسخه نک تدقیق ده اثرک ملیورانسکی ودیکر روس مستشرقلرینک تخمین ایتدکلری دورده یعنی هجری بدنجی عصرک صوکره وسکزنجینک ایلاک سنه لرده یازلمدیغنه دلالت ایدیور .

اوروپا کتبخانه لرنده بولنان بش نسخه دن اوچینک فارسی ، تورکجه وموغولچه قسملرینی حاوی اولقله برابر بو قس-ملرک بعضیسنده تقدیم وتأخیر ایدیلیشی ، دیکر ایکی نسخه دن بریسنده فارسی دیکرنده موغولچه نک حذف ایدیلیشی بونلرک او عصرلر سیاستنه کوره استنساخ ایدلکلرینی کوسترن دلیللر دندور . اوچ قسمی حاوی اولانلر ایلخانیلر دورنده ، فارسی بی حاوی اولان « چوبانی » لر زماننده ، یالکز تورکجه اولان ده دها صوکره استنساخ ایدلیکنه شبهه یوقدر . شو حالده بزم موزه ده کی نسخه تام ایلخانیلرک کوننده یازلمش دیمک اولور .

شو نظریه مزنی مؤلف بالذات تصدیق ایدیور . مطبوع نسخه نک ۱۸۶۶ نجی صحیفه سنده اون ایکی حیوان اسمندن عبارت اولوب حالا منجم باشیلرک تقویملرنده کوستریلن دورسنویدن بحث ایدرکن : « وکثیراً ماتری فی تقاوم ملوک الترك هذا وخاصةً تاریخ هذه الدولة المغولية القاهرة فانهم یورخون بهذا التاريخ ناقلیه عن تواریخ « الایغر » وکتبهم القديمة . »

ایشته مؤلفک شوسطرلرده کی افاده سی اثر موغوللرک ایرانده تام شوکتلی بر زماننده یازلمدیغنی و کتابتک ده ملیورانسکینک دیدیکی کی او یغورجه یازان تورکلر آلدده بولندیغنی آچیقندن آچیفه کوستریور . مؤلفک ایلخانیه حکومتی دولت موغلیه دیه کوسترمه سی ایلخانیلرک اسلامه رغبت ایدیشلرندن ده اول اولدیغنه دلیلدور .

کتابك طابعی همشهری ز رفعت افندی کتابه یازدینی مقدمه ده ابن بطوطه سیاحتنامه سی ترجمه سنك برنجی جلده ۷۹-۷۷ نجی صحیفه ده : « امیر مهنی بن عیسی شام عربلرینك امیری ایکن حلب بکاربکی قره سونقوری حمایه ایتدیکندن مصر سلطانی ملک ناصر محمد بن قلاوونی کوچندرمش . سلطانك غضبندن قره سونقور ، حص بکی افرم ایله برلکده عراقین خانی ، یعنی ایلیخانیلردن سلطان محمد خدابنده یه التجا ایتشلر ؛ خان بونلری حسن قبول ایتش ، قره سونقوره مراغه ، افرمه همدان ، امیر مهنایه ده عراق عرب بکلکنی ویرمش . ینه ابن بطوطه ۷۲۶ ده امیر مهنانك اوغللرندن فیاض ایله حیاره ۷۲۶ ده راست کلش .

ایشته شو معلومات یوقاریکی سوزلر مزله برلشدیرلدیکی تقدیرده کتابك سکزننجی عصر ایتدالرنده امیر مهنای بن عیسانك عراق امیری بولندیغی زمان اوغللرندن جمال الدین طرفندن یازلدیغنه بر حکم ویردیره بیلیر . او حالده بو کتاب سکزننجی هجری عصرده ملیورانسکی نك دیدیکی کبی اذربایجانده دکل اوتاریخلرده آذربایجان قدر تورکیتاغی اولان عراقده امیر جمال الدین بن مهنی طرفندن وجوده کتیرلمش ، سیاستك تبدلنه کوره حاوی اولدیغی او چ قسمدن ابتدا موغولجه ، صوکره فارسی (طی) ایدیلهرک تورک نفوذنك دوامی مناسبتیه تورکجه قسمی ده اوزون زمان محافظه ایدلمشدر ، دیه بیلیرز . عجباً بو کتابك تورکجه سی نه لهجه سیدر ؟

اوت ، کتابك برنجی قسمی اولان فارسیسی بزی اوقدر کنديسنه چکمز ، ۷۱ نجی صحیفه دن ۱۹۹ نجی یه قدر ایکنجی قسمی تشکیل ایدن تورکجه هانکی لهجه دندر ؟

ایران او عصره قدر غزنویلر ، سلجوقیلر ، آتا بکار ، انه کچمش ، فارسی دیلنه بر چوقه تورکجه کله لر کیرمش ، حتی ایلیخانیلر دورنده پوربهاجامی کبی بر طاقم شاعرلر تورکجه ، موغولجه ملمع اثرلر وجوده کتیرمشلر ایدی . اکر ایلیخانیلر ایرانده بر مدت ده ا قوتله حکم سورسه لر دی فارسی ادالی غریب بر تورک دیلی اورته یه چیقجه جقدی .

ایشته ایرانك ، عراقك عصرلرجه تورک اداره سنده ، تورکلرله قاریشیق ویا قومشو اولماسی اوراده تورکجه بی یرلی دیللر صیره سنه کچیرمشدر . ابن مهنانك عراق عربده وحتی سوریه ده اوکره نوب ضبط ایتدیکی تورکجه نه آذری ونه ده قیچاق لهجه سی اوله ماز ، موقع وتاریخ ایجابی بوتورکجه اوغوز تورکجه سی یعنی تورکمنجه دنیلن بزم غرب تورکجه سنك اوزمانکی حالیدر . یعنی اساساً براولان تورکجه نك اك دوغری تحقیقه کوره شرقی و غربی دیه ایکی یه آیرلایه باشلادیغی بردوره عائددر . شمدی کتابك تورکجه قسمی تحلیل ایدلم :

تورکجه ده عربینك ث ، ح ، ض ، ظ ، ع حرفلری بولندیغی کوسترییور « ذ » ایله « ص » تورکجه یه مال ایدیلیور . واقعا آچیق صائته لرله « س » یرینه « ص » قوللانمق مناسبت آلیر . بوراده اصل دفته شایان اولان شی هجری ۱۳۰ تاریخلرنده وجوده کتیریلن اورخون کتابه لرله ۶۶۴ ده یازیلان دیوان لغات الترکده موجودیتی کوستریلن « ذ » لك حالا یاشاماسیدر . تورکجه ده عربیدن فضله اوله رق ب ، چ ، ژ ، ف (v) ، گ ، ده بولندیغنی سویلیور . محمود کاشغری تورکجه ده « ه » بولندیغنی تصریح ایتدیکی حالده او دورده دیلزده بو حرفك تشکل ایتدیکی کوریلیور . تورکجه ده « ه » نك تحدی کسره نك فتحه یه میلی هپ « Moindre effort » قانوننك ایجاباتندن اولدیغندن کسره نك فتحه یه ده میلی

یعنی بزم شمدی کیتمک ، یمک کله لرنده کوستردیگمز تصوت فرقی هان او عصرلره باشلامش ، دیمک اولیور .

مؤلفک بواشرده حرفلرک تبادلی حقنده کی ویردیکی معلومات ده جدا مهملدر :

(۱) «ذ» حرفی «ت» و «ی» یه قلب اولنور : صاحب معناسنه اولان (ایندی) ، ای دیمک اولان (اذکو) ، قدح ، آباق معناسنه کلن (آذاق) صیره سیله : ایتی ، ایکو ، آباق اولشدر .
(۲) تورکستان لهجه سننده کی ژأمفخمه (ج ، ش ، س) ه قلب اولنور : آژون = دنیا (آجون) ارژو = صرتلان (آرشو) کترک = ناصیه (کزک ، کساک) اولیور .

(۳) س (ص) ، ت ده (ط) اولیور : سغر صغر ، تای (طای) کی .

(۴) مؤلف بوراده (د) ک (ت) یه قلبی سوبیلیور سه ده طبیعی بزبونک عکسینی آکلابورز : تیل = دیل کی .

(۵) ینه بوراده مؤلفک عکسینه اوله رق (ت) نک (ط ، د) اولیشی اوچ نقطه لی (ف) نک (و) اولیشی : آف = آو .

مؤلف بوراده بزم مملکتک تورکلری (م) ی (ب) یاپارلر دیور : من = بن ، بینک = بینک کی .

شرق تورکجه سننده کی عربینک (صیورت) ، فرانسزجه نک Devenir مقابلی اولان بولماق صدرنده کی (ب) نک غرب تورکجه سننده سقوط ایتدیکنی خبر ویریور ، شاذ اوله رق ده نابولدی = ناولدی ، نابولغای = ناولغای دنیلیدیکنی سوبیلیور .

(۶) (ق) غ اولور : ناقلر ، ناملد نک = ناغلر ، ناغلونک .

(۷) (غ) ق اولور سقتادی = سغتادی (نوحه ایتدی) .

(۸) (ق) ک (خ) اولیشی سقتادی = سختادی (نوحه ایتدی) .

(۹) (س) نک (ز) اولماسی : کلماس ، کلز کی .

اسم تصغیر قیچاقچه ده اولدینی کی «قنا ، کنا» علاوه سیله ، تورکمنجه ده «جغ» ایله اولور سرای قنا ، اوکنا ، سرای جغ کی .

ملکیت اداتی اوله رق لک ، اغ کوستریلیور : التون لغ ، بیلک لیک = بیلکیلی کی .
بعض کرده کله نک صوکنه (آن) کتیریلیور : کونان ، تونان کی که آی کونلی ، بختلی ، دونلو (لباسلی) دیمکدر . بومعنا ده میم مضمومه ایله ده «ق» قولانیلیور آت حوق ، تون مق = آتلی ، دونلی .

ایشته بوراده شرق و غرب تورکجه سی آیریلیور : شرق تورکجه سننده (لک) و (لق) هیچ دیشمز ملکیت ونسبت معناسنه قولانیلیور ، بوراده نسبت ایچون اداتک صوکنده کی (ق ، غ ، ک) ساقط اولیور بغدادلق دیمک لازم ایکن بغدادلی اولیور .

اضافت بختنده برده مضافک مضاف الیه دن اول کادیکی کوستریلیور که بزم صرخیلر بونک فرقه وارده ماملردر : قول سنیک ، آت بک نینک «کمش بنم ، تون سزینک مثالارنده اولدینی کی . بزده ده بوطرز قولانیلیور : فرمان افندیگ کی .

اسم فاعل «غان ، کان» اداتلری علاوه سیله بارغان = واران ، کولکان = کولان اولدینی .

کبی « غلی ، کلی » ایلده اولیور : کلکلی = کلن ، کولکلی = کولن کبی . اسم فاعلک
مشددی شوبله اولیور : آلاغان - آلاغان بیرکان - بیرکان .

حال صیغه سی غاج وکاج ایلده در : زید عمرو آطی بنغاج کلدی = زید عمروک آطنه پینه رک
کلدی . تاون چکاج کلدی = فلان قاچهرق کلدی .

ظرف زمانلر ایچنده اول ، اشنو ، اوزا قولانیلیور .

کتابک عراقده یازلدیغنه بر دلیل ده ، قبل معناسنه مؤلفک اکثری مثاللری عراقده دأثر کتیرمه سیدر .
یوقاریده بغدادده دأثر بر مثال آلمشوق : ایشته بر مثال ده : عراق قاتکنجا بارغای من = عراقده ک
کیدرم . بزم « عراقه جک کیدرم سوزی ده مثالی آکدیریر .

تعجب علامتی « نما » در : نما آلب ارتور = نصل (یامان) ، بهادر در .

فعللرک تصریفی خصوصنده « ماضی » شمیدیکی طرزده در . مضارع غای - کای علاوه سیله :
قوندی - قونغای ؛ کلدی - کلکای . فقط بوصیغه لرک صوکنده کی (ی) نک حذفی ایلده : « قونغا ،
کلکا » دیمکده جائز .

مضارع صیغه سنده بزم شمیدیکی شکلده او عصرده وجوده کلهرک یوقاربکی شکلک یرینه قائم
اولدینی کوریللیورکه تورکجه نک او عصرلرده بویله جه غربی وشرقی دیه ایکی یه آیرلمده اولماسی کوزه
چارپور .

اصلره « شرق تورکجه سنده تأکید ایچون علاوه اولانان « قل ، غل ، کل » آرتق ایران
وعراقده ترک ایدله یه باشلامشدر : بیر ، بیرکل = ویر . عثمانلیجه ده اونجی عصره قدر بر نوع
استقبال صیغه سی شکلنده قولانیلان : « کلیر ، کیدیر » شکلی بدنجی عصرده کلکسادی =
کلمک اوزله دی ، کلکسار = کلکجک شکلنده ایدی .

ماضینک نفینده شمیدیکی کبی « کلادی » ذیلدیکی کبی « کلایله » تورکستانده « کلادن » ونونک
قافه ویا کافه تبدیلیله شمیدیکی انطاکیه لیلر کبی « قلمایق » ، « بیلمایک » ده دینلیر ایدی .

بزجه قولانیلمیان مصدرلر شونلردر :

ارمق — یورلمق (یورغون آرغین تعبیر من بوندندر .)

سیمک — تبول ایتک (کلیرس لهجه سنده : اجلی کلن کوپک جامع دیوارینه سیر)

یایمق — اورتمک ، قاپامق (بزم یایی ، یاپراق ، یاباغی بوندن .)

سیرماق — اریمک ، ذوبان (لازملی کله در ، صیریلش باغ ، تمیز ، عقیف بر قادیق حقنده :

صیریلش آلتون کبی تعبیرلر من بوندن)

باغماق — وقص ایتک .

بشمق — بوشمق ، غضب ایتک .

سیمق — قیرمق ، مورطه صینامق ، صرب صندینی بوندن .

اوذماق — اویمق .

یولیمق — بولیمک ، تراش اولمق (یولوق آرسلان بوندن)

یاشنمق — اختفا (بزم یاشماق بوندن .)

اصریق — سرخوش اولیق (بو کلمه ده کی «ام» اساساً علاج دیمکدر؛ صوکره عاشق اولیق شهوته مغلوب اولیق، دلیرمک کی معنایره کیرمشدر، شمدی دیلمزده بوندن «ایرتمک» قالمشدر.

ایغیرمق — اویغورمق، اویارمق، انتباه اویغور بوندن.

شمیدیه اغتردن دقته شایان اولانلری آله جغز:

موبان = ثواب تاووک = فلان کییک = وحشی (وحوش) تن = جثه
لوز = بدن اوتاک = اودهک = جزاء، ادا اولات = جمال ات اوز = نفس تین = روح
سونکاک = سونکک، کمیک کمجک = غضروف باش سغراق = قحف بینی = مخ
بلوک = صدغ قوق = قیویق، سمع الاذن انک = خد بینک = مخاط اوزغاق = حنک
قرتیش = بشرة لوحه بیغیق = زاویه العین قنجر = احول طناغ = عرقین اکز = شوق
بغرداق = قصبة الحلق اکین = منکب سوق یارمق = سبابه آتاسی بنصر جاش
یرمق = ابهام اورتا یارمق = جیجلاق = خنصر ینجق آرقا = خرزالظهر ستراق =
عظم الصدر تمشک = ارکاک ممسی اشوک = عظم العضد ارنکاق = یارمق باشی یفرق =
مشط الظهر تفرجق = حمة الثدي باعر = کبد أبکا = رئه ازمی = منی فحیج =
عصمص یمدی = شعرالعانه چوکرا = عانه یوتا = ساق جال = کهل یغوق =
قرباب تولوک = ذوالنسل کسوک = بلاول کوک = اصل النسب خاقان = ملک
ترکان = ملکه اردملک = مستعد (بزم ال یوردای بوندن) سطره سی کتابده هر ماده یه متعلق
فصل فصل برچوق کلمه لر صیره لایمش. بونلری شو اوراق مقاله ده تدقیقه امکان وشمدیلک لزوم ده
یوقدر. یالکز تورکلرک نجوم وهیئتله ده توغل ایتدکلرینه دلیل اولیق اوزره «قوتادغوبیلیک» ده
اولدینی کی بوراده ده بولنان کلمه لری اقتباس ایدیورز:

کوک — سما اوکال — برج کوک یولی — مجره افزان — فلک کوک یای —
قوس قزح قوزی — حمل قوز — جوزا ارسلان — اسد ترازو — میزان یا —
قوس کوتال — دلو اوکز — ثور الک — ثریا انکیچ — سرطان بغدای — سنبله
چیان — عقرب اوغلاق — جدی بالیق — حوت تمرقازق — قطب تکزیتکان — بنات
نعش اق ایغر — فرقدان جلیان — کوکب الصبح

مؤلف تورک لغتنه دائر دورت اثر خبر ویریور، طابع محترم به نذر حقنده تحقیقات یامش
ایسه ده بر نتیجه الیه ایده ممش. بوندن تقریباً اون بش ییل اول رائف پاشا زاده فؤاد بکک
کوشکنده شمدی آدینی پک تخطر ایده مدیکم ارضروملی غالباً محمد افندی یه راست کلمش ایدم. کتاب
آلیش ویریشی ایله مشغول اولدیغی سوبله یین بو ذات جلال الدین خوارزم شاه نامنه یازلمش برلغتی
اولدیغی وفؤاد بکک کتیره جکنی سوبلش ایدی. سمقی ده فائده ایمش. بردها او ذاتی کورهمدم.
دیمک او دورت مأخذدن بریسی بوکون موجوددر.

کتابده طابع محترمک دقتندن قاچمن دیگر بر اثر واردرکه بنجه پک مهمدر. یوز سکسان
یشنجی صحیفه ده «شرف الزمان الطیب المروزی» آدلی برذاتک «طبايع الحيوان» آدلی بر اثری اولدینی،

بونده چین نواحیسی احوالندن وصاحب الترك سلطان محموددن بحث ایلدیکنی اثرینی ۱۸۴۱. سبغان
ییلنده یازدیغنی وبویللرک ادلرینی بوکتابدن جیقاردیغنی خبر ویریور. شو حسابجه مشهور بیرونییه
تقدم ایدن و اثرینه شبهه سز مأخذ اولان بوکتابی بولوق علم تاریخی ایچون غایت مهم در.
تورک لغتی و تاریخی حقنده بر مهم وثیقه تشکیل ایدن شواثرک طبعنه موفقیتدن دولایی معارف
نظارت جلیله سنه تشکرلر ایدر و غیور طابع معلم رفعت افندی بی ده تبریک ایلرز .

دارالفنون تورک لسانی تاریخی و تورک

تاریخی مدرسی

عیب عاصم